

Tallinna Ülikooli haridusteaduste instituut

JUTUKALT, SÕNAKALT JA NUTIKALT

**Laste kõne ja sõnavara arengu
toetamine koolieelses eas**

*Reili Argus
Andra Kütt
Tiiu Tammemäe
Kärt Tagel*

Toimetuskolleegium: Lii Lilleoja, Kerstin Kööp, Kaire Kollom

Toimetanud Ele Jaagusoo
Küljendanud ja kujundanud Alar Kitsik

Autoriõigus: Atlex OÜ ja autorid, 2022

Atlex OÜ
Kivi 23
51009 Tartu
Tel 734 9099
Faks 734 8915
atlex@atlex.ee
www.atlex.ee

ISSN 2228-3048

SISUKORD

EESSÕNA	4
KUIDAS LAPS RÄÄKIMA ÕPIB JA KUIDAS MEIE SEDA TOETADA SAAME?	5
Millised on lapse kõne arengu etapid?	5
Kuidas eesti laps keelt omandama hakkab? Mis on selles erilist?	6
Millist rolli mängib lapse keelelises arengus lapsele suunatud kõne?	7
Missugust rolli mängib lapse kõne arengus kasvukeskkond?	7
Kuidas saavad last ümbritsevad täiskasvanud lapse kõne arengut toetada?	8
Kas mitmekeelses keelekeskkonnas peaks tegema midagi teistmoodi?	8
Allikad	9
ERIVAJADUSTEGA LASTE KÕNE ARENG JA ARENDAMINE	10
Millised on kõne arengu eripärad?	10
Milline on kõne arengu seos kognitiivse arenguga?	11
Kuidas toetada õige häälduse kujunemist?	11
Kuidas toetada kõnelist aktiivsust?	11
Kuidas toetada grammatika arengut?	12
Kuidas toetada autismispektrihäirega laste kõne arengut?	12
Kokkuvõte	12
Kasutatud kirjandus	13
2–7-AASTASTE LASTE SÕNAVARA ARENDAMISE VÕIMALUSED DIGITEHNOLOOGIA TOEL	14
Eessõna	14
Eelkooliealiste laste sõnavara arengu toetamine koolieelses eas	15
Digitehnoloogia kasutamine sõnavara arendamiseks koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatustegevuses	15
Mängud digitehnoloogiliste vahenditega	16
OZOBOT	16
Kes või mis see on?	17
Kujundid ja nende ümbrus	18
Tulnukas Ozobot	18
Muinasjutumaa	19
Meie nädal	19
BEE-BOT JA BLUE-BOT	20
Mis on meie rühmas?	21
Mis sõna saame?	22
Loomad ja kehaosad	23
Arva ära, kes see on	23
Võidusõit	23
DASH JA DOT	24
Mis hää! see on?	25
Eksinud Dash	25
Liidame sõnu	26
Takistusrada	27
Dash läheb poodi	27
KÕNE SALVESTAVAD PESULÕKSUD	28
Kuula nüüd hoolega, mida peab tegema	28
Arva ära, mis see on	29
Hommik, päev, õhtu, öö	30
Mis ei sobi teistega?	30
Kuula hoolega ja jäta meelde!	31
Kasutatud allikad	31

EESSÕNA

Laste areng koolieelses eas on kiire ning sisaldab mitmeid olulisi verstaposte. Laste arengu toetajatena on meil suur vastutus lapse arengupotentsiaali märkamisel ja suunamisel. Keele omandamine on oluline osa lapse üldisest arengust. Koolieelses eas toimuvad lapse intellektuaalses arengus suured muutused, mis väljenduvad ka kõne ja sõnavara arengus.

Käesolev kogumik on loodud kõikidele, kes tegelevad lastega, selleks, et toetada laste keele ja sõnavara arengut. Soovime rõhutada lastega rääkimise olulisust olenemata sellest, millisel keeletasemel laps parasjagu on. Laste kõne ja sõnavara toetamine ei pea olema keeruline ja planeeritud tegevus, piisab lapsega igapäevastel teemadel vestlemisest. Siiski on oluline jälgida lapse arengutaset ja rääkida temaga tema vanust arvestades. Samas saab lapsele keelt õpetada läbi erinevate tegevuste, mis on konkreetselt loodud sõnavara suurendamiseks.

Tänases tehnoloogiarikas keskkonnas pakub digitehnoloogia mitmekesiseid võimalusi õppeprotsessi rikastamiseks. Uuenevas alushariduse riiklikus õppekavas on õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimise põhimõttena sõnastatud digitehnoloogia mõtestatud kasutamine seatud eesmärkide täitmiseks ning laste kaasatuse suurendamiseks.

Toetamaks digitehnoloogia eesmärgistatud ja mõtestatud kasutamist, moodustab kogumiku kolmanda osa laste- aiaõpetaja Kärt Tageli loodud õppematerjal, milles ta jagab mõtteid ja praktilisi soovitusi digitehnoloogia võimaluste rakendamiseks laste sõnavara arengu toetamiseks. Kärt pakub õpetajatele 20 sõnavara arengut toetavat ja digitehnoloogiat rakendavat mängu, mida on võimalik õppe- ja kasvatustegevusesse lõimida.

Soovime inspireerivat lugemist!

Kaire Kollom, Kerstin Kööp

KUIDAS LAPS RÄÄKIMA ÕPIB JA KUIDAS MEIE SEDA TOETADA SAAME?

Reili Argus, Tallinna Ülikooli eesti keele professor

Andra Kütt, Tallinna Ülikooli keeleteaduse doktorant, nooremteadur

Emakeel loob põhja nii edasisele akadeemilisele edukusele kui ka suhtlusvõimekusele. Seetõttu on esimese keele omandamine väga tähtis osa lapse üldisest arengust. Keeleomandamine ei toimu aga alati pingutuseta ja kindlasti mitte välkkiirelt ühe ropsuga. Laps läbib keelt omandades kindlad etapid ja selleks et mõista, mis võib keeles lapse jaoks keeruline või lihtne olla, on hea teada, mis järjekorras keeleüksuste omandamine üldiselt toimub.

Millised on lapse kõne arengu etapid?

Kõik lapsed läbivad keeleomandamises enam-vähem ühesugused etapid olenemata sellest, mis keelt nad omandavad. Täiskasvanu märkab lapse hääliksuste muutust tavaliselt umbes nelja-viiekuuse lapse juures, sest siis hakkab nutu osakaal hääliksuste hulgas vähenema ja asemele tulevad kudinad-kõrinad-kilked. Seda perioodi nimetatakse koogamisperioodiks. Koogamisperiood läheb mõne kuu pärast üle lalisemisperioodiks – lapse kõnesse ilmuvad silbikujulised üksused. See periood on justkui hääldusorganite treenimise aeg: laps proovib kuuldavale tuua erineva ehitusega silpe, mille hulka hakkavad tasapisi tekkima kindla kujuga struktuurid (nt *äh-äh, tähh-tähh*), millest omakorda arenevad sageli esimesed sõnad (nt *tähh* soovi tähistamiseks).

Teise eluaasta jooksul kulgeb keeleline areng lastel väga erineva kiirusega. On lapsi, kes ütlevad esimesed sõnad juba enne aastaseks saamist, ja on neid, kes alustavad näiteks kuus kuud hiljem. Lapse esimesed sõnad on sellised, mis tähistavad lapse jaoks tähtsaid või kuidagi esilduvaid mõisteid. Nii võib esimeste sõnade hulgas olla *emme* või *issi*, aga ka *lill* või *lamp* või hoopis nn sotsiokultuuriline rutiinsõna, nt head aega ütlemiseks *ta-daa*.

Esimesi sõnu kasutab laps tavaliselt ainult ühes kindlas vormis. Näiteks võib sõnast *vesi* olla kasutusel ainult osastava vorm *vett*. Et hakata kasutama ühest sõnast pikemaid tervikuid, peab lapsel olema kõigepealt piisavalt sõnu, et oleks, mida omavahel kombineerida. Mõni laps alustab esimeste sõnast pikemate üksuste kasutamist siis, kui tal on kõigest paarkümmend sõna, teine aga vajab umbes 50 sõna. Esimesed laused või sõnakombinatsioonid ei pruugi olla laused täiskasvanute arusaama järgi: need võivad olla kahe eri liigi sõna kombinatsioonid, nt *pähh mämm*, *issi siia*, aga ka juba tervikuna omandatud pikemad üksused, nt *ei tule siia*.

Tavaliselt alustavad lapsed sõnast pikemate üksuste kasutamist pooleteise-kaheaastaselt. See nõuab lapselt ka grammatika omandamist, sest sõnad on lauses grammatiliselt seotud ehk teatud kindlas vormis. Sõnadega samal ajal omandatakse ka muutevorme, näiteks käände- ja pöördvorme, aga ka ajavorme.

Suur osa varastest lausetest võib olla aga ka tervikuna omandatud, näiteks võib lapse repertuaaris olla lause *ei taha juua*, kuid selles sisalduvaid sõnu ta kasutada veel ei oska või ei oska ta vahetada lauses mõnd sõna (*juua* asemel *süüa* vms). Selline tervikutena õppimine on keeleomandamise loomulik osa, kõiki lauseid ei konstrueeri ka täiskasvanu iga kord n-ö nullist. Tasapisi, kui laps on rohkem sõnu ja vorme omandanud, suudab ta sama lausemalli kasutada eri sõnadega.

Lapse sõnavara areneb eri perioodidel enamasti eri kiirusega. Kui umbes kaheaastaselt omandab laps suhteliselt lühikese aja jooksul hulga sõnu, järgneb sellele periood, mil sõnade omandamine toimub mõnevõrra